

Néhány évvel ezelőtt kisebb vitába keveredtem egy egyetemi szövegolvasó szemináriumon. Szóváltásunk tárgya egy novella volt, amellyel kapcsolatban felmerült a kérdés, vajon számít-e, hogy főszereplője valóban élő személy (tehát a szerző „készen kapott” anyagot öntött novellaformába), avagy létezése kizárólag a fikció terére korlátozódik. Vita-partnerem mellett érvelt, hogy a szöveg esztétikai értékén mit sem változtat, ha tisztában vagyunk annak keletkezési körülményeivel, sőt a

Reichert Gábor 53

SZÉDELGÉSEK KORA

Nyerges András:

A barátságshédelgő

valósággal való állandó kapcsolatkeresés akár tévútra is vezetheti a mőről való gondolkodásunkat. Jómagam – némiképp vaskalapos módon – inkább arra az álláspontra helyezkedtem, miszerint egyes esetekben viszont egyáltalán nem mindegy, hogy tisztában vagyunk-e a szöveg és az azon kívül eső világ esetleges párhuzamosságaival. Sok minden más mellett ellenem szólt a Lejeune óta ismert „önéletrajzi paktum” fogalma is, amely tudatosítja, hogy a perszonális narrációjú szöveg beszélője, hiába nevezi meg magát, semmiképpen sem lehet azonos az életrajzi szerzővel, ily módon az irodalmi szöveg nem tekinthető dokumentumértékűnek. Bár a vita nem Nyerges András önéletrajzi regénysorozata kapcsán alakult ki, utólag (sajnos mindig csak utólag jut az ember eszébe, mit is kellett volna mondania a már megtörtént szituációban) úgy éreztem, az ő művei mindezek ellenére kiválóan alátámaszthatják volna az én álláspontomat is. Nyerges prózai szövegei ugyanis – különösen az itt vizsgált *A barátságshédelgő* című legújabb, 2010-ben megjelent kötet – olvasási stratégiától függően számtalan eltérő fénytörésben tűnhetnek fel a befogadó előtt. Olvashatjuk kizárólag a főhős, Nyerges András (aki, mint tudjuk, még csak véletlenül sem azonos a szerző Nyerges Andrásal) fordultatos ifjúkori történeteként is, amelyben szó van barátságról, szerelemről, irodalomról, felnőtté válásról; ezt a módszert választva (esetleg nem választva, hanem automatikusan kiszűrve a szöveg referenciális olvasatait) egy kiváló, olvasmányos, szórakoztató regényt kapunk. Mi van azonban akkor, ha eretnek módon mégis ragaszkodnánk hozzá, hogy néhány dolog azok közül, amelyeket Nyerges papírra vetett, nemcsak hőisével esett meg, hanem a szövegen kívül is rendelkezik némi valóságalappal? Az irodalmi mű minőségét tekintve valószínűleg semmi, megengedve azonban, hogy az önéletrajzi szöveg fenntartásokkal bár, de mégis kezelhető hiteles dokumentumként, igen sok érdekes adalékkal szolgál a korai Kádár-rendszer

mindennapjairól, irodalmi és egyetemi (bölcészkarri) életéről alkotott képünk árnyalásához.

54 A szerző szemlátomást épít az olvasó fent említett, a szöveg „igazságtartalmának” kétségességével kapcsolatos bizonytalankodásaira, a regény ugyanis egy pillanatilag sem állítja, hogy szereplői valós figurák lennének, ugyanakkor az ellenkezőjét sem próbálja bebizonyítani. (Tegyük hozzá: aki valamennyire is ismeri a szerző ifjúkori életrajzát, nem is lenne meggyőződhető róla, hogy a műben megfogalmazottak kizárólag a képzelet szüleményei lennének.) Isten ments’, hogy azt a játékot játsszam, amivel Esterházy Péter és a *Harmonia caelestis* szerkesztője szórakoztak a *Javított kiadás* lapjain, és megpróbáljam kitalálni, hogy mi az, ami valóban megtörtént a regényben foglaltak közül, és mi az, ami nem; az efféle találgatás nyilvánvalóan nem vezet sehová, mindenesetre úgy gondolom, Nyerges új regénye többet ad olvasójának, ha ideiglenesen megfeledkezünk az önéletrajzi szerződés igazságairól.

A szerző 2002-es *Voltomiglan* című művével kezdődő, majd a 2009-es *Tévelygések korával* folytatódó önéletrajzi regényfolyama harmadik darabjához ért el, s bár főleg a könyvek szerkezeti felépítését tekintve elég nagy változások mentek végbe az első darab óta, rengeteg tematikus és poétikai elem visszaköszön *A barátságsszédelgőben* is. Először is nem árt megemlíteni, hogy Nyerges folyamatosan újraírja történeteit, így például a *Voltomiglan*ban már bemutatkozó nagymama, aki a második világháború éveiben képes lett volna deportáltatni zsidó származású menyét (főhősünk édesanyját), ebben a kötetben is „tisztéletét teszi”, méghozzá ugyanennek (az elbeszélőben joggal mély nyomot hagyó) tettének kapcsán. Hasonlóképpen újra feltűnik Ákom Bandi, Hektor Kati és a többi, a *Tévelygések korából* megismert, szándékosan kitekert nevű szereplő is, akik a szerző irodalmi pályafutásának kezdeténél voltak jelen. Különösen az utóbb említett könyvvel kapcsolódik a legtöbb ponton *A barátságsszédelgő* cselekménye, hiszen míg a trilógia második darabja 1952 és 1968 között, tehát egy viszonylag szélesebb időintervallumban játszódik, addig a legújabb kötet ugyanennek az időszávnak egy rövidebb szakaszát, az 1960 és (körülbelül) 1963 közötti esztendőket vizsgálja (persze rendszeresen teszünk hosszabb-rövidebb kitérőket az elbeszélő gyerekkorába is, de a fő cselekményszál a ’60-as évek elején bonyolódik). Nyerges új művében tehát vissza-visszatérnek korábban megírt történetek, vagy azok bizonyos részletei, ám ezek az ismétlések jórészt koncepciózusak. Szó sincs a Faludy György-féle feledékenységből elkövetett többszöri újraírásokról: míg az ő önéletrajzi történeteiben ugyanaz a mozzanat akár háromszor-négyszer is felbukkanhatott változatlan formában (ergo alkalmanként megfeledkezett róla, hogy az adott anekdotát korábban már papírra vetette), addig Nyergesnél minden visszatérő részletnek jelentősége van; mintha eltérő szemszögből, néhány év elteltével újraértelmezve akarná ismét visszaadni emlékeit.

A regény tulajdonképpen egy egyetemi éveit épp csak megkezdő, már nem gyerek, de még nem felnőtt fiú *Bildungsromanja*, aki a számára kedvezőtlen körülmények ellenében próbál boldogulni mind szakmájában (történetünk idején éppen első verseskötetének kiadásán fáradozik), mind magánéletében. A szakmai boldogulást gátló tényezők egyrészt a 55 pártállami kultúrpolitika szigorúságában mutatkoznak meg: a könyvben remekül nyomon követhető a korszak kiadói rendszerének nehézsége, amelyet az éveken át tartó várakozás, a lektori jelentésektől való félelem, illetve az állami szervezeteknek való folyamatos kiszolgáltatottság határozott meg. További nehezítő körülmény hősünk számára a *Lázcsóva* című 1958-as antológiában való részvétele. Az elferdített kötet cím mögött nem nehéz felismerni a *Tűz-tánc* antológiát: az 1956 után elhallgattatott művészek ellenében felléptetni kívánt költőnemzedék reprezentatív gyűjteménye olyan költőket indított el pályájukon, mint Baranyi Ferenc, Kalász Márton, Váci Mihály, legfiatalabb tagként, mindössze 18 évesen pedig Nyerges András is jelen volt két versével a kötetben. Önéletrajzi regényei tanúsága szerint az (akkor még) alkatilag apolitikus Nyerges a '60-as évektől konszolidálódó kulturális életben a rendszert kiszolgáló költő bélyegét kapta, így idősebb pályatársai jó ideig eleve gyanús elemként tekintettek rá, az irodalmi szcénában való nehézkes boldogulását tehát részben ezzel is indokolja kései visszatekintésében.

A fejlődésregény másik fontos (sőt, talán legfontosabb, hiszen hősünk pályakezdéséről a *Tévelygések kora* sokkal részletesebb képet adott) vonulata a főszereplő magánéleti botladozásainak nyomon követése. Nyerges András tipikus bölcsész figura, aki legnagyobb örömet régi könyvek, folyóiratok tanulmányozásában leli, a külvilág ennek megfelelően kissé bogaras, nem túl életrevaló alakként könyveli el – s több-kevésbé joggal teszi ezt. Egyetlen jó barátja (egyben pályatársa) Ákom Bandi, aki azonban már a kötet elején kezd elpártolni hősünktől: András próbálja megfejtetni, hogy Bandi miért él vissza folyamatosan a jóindulatával, miért igyekszik minél inkább eltávolodni addigi legjobb barátjától, a „barátságszédelgés” okát azonban tulajdonképpen soha nem sikerül megfejtene. Így kerül a képbe Lednek Pálma, a gyönyörű, de végtelenül önző és rosszindulatú lány, a kötet másik (negatív) főszereplője. András elveszített barátját próbálja valamelyest helyettesíteni Pálmával, aki azonban a legkevesebb érzelmet sem tanúsítja hősünk irányába, jól felfogott érdekei miatt mégis hozzámege feleségül. A felnőttkorba kényszerűen átérő András a történet előrehaladtával sorra szembesül hibás döntéseivel, a *Bildungsroman* műfaji „szabályai” szerint végül mégis erősebb jellemként, értékesebb emberként lép ki az egyoldalú, idegölő kapcsolatból.

A jól megkomponált történet mellett *A barátságsszedelgő* további erőssége az átgondolt kötetszerkezet, illetve a szöveg bőbeszédű, ironikus stílusa, amely remekül illik a szerzteágazó emlékek elbeszéléséhez. A fejezetek egyik része az egyes szám első személyű elbeszélő szemszögéből ábrázolja az eseményeket, a szakaszok másik része azonban Pálma gondolatait próbálja visszaadni az egyes szám második személyű narráció beléptetésével, amely egyszersmind világossá teszi, hogy nem más, mint András az, aki „szerelme” nézőpontjába kíván helyezkedni. Például: „Amint meglát, akkora elragadtatás ül ki az arcára, amihez foghatót még nem tapasztaltál, ráadásul kibök valamit, amit ha másnak nem, az önvédelmi ösztönének titkolnia kellene, borzasztóan félttem, hogy nem fogsz eljönni. Ha testi hibás volna, vagy büdös, vagy torzszülött, értenéd ezt a kishitűségét, de végül is egész normális a külseje, nem érted, miért árulja el, hogy méltatlannak hiszi magát hozzád?” A kétosztatú, párhuzamos elbeszélésmód már a *Tévelygések korában* is jelen volt, a trilógia harmadik darabja azonban tudatosabban, élvezetesebben használja ki a prózapoétikai változatosság nyújtotta lehetőségeket. Ami pedig a stílust illeti: a fent említett bőbeszédűség, bár egyes kritikusok szerint helyenként túlírtta teszi a szöveget, szerintem tökéletesen passzol a főhős-elbeszélő kissé mulya, esetlen, inkább szóban, mint a tettek mezején boldoguló karakteréhez.

Nyerges András önéletrajzi trilógiájának befejező darabja kiválóan megírta, a bevezetőben emlegetett olvasási stratégiák bármelyikét előnyben részesítő befogadó számára izgalmas alkotás. Akár a korszak irodalmi életének ábrázolását, akár a (mégiscsak túlsúlyban lévő) magánéleti gyötrődések megjelenítését tartjuk fontosnak a szöveg bőséges tematikai „kínálatából”, *A barátságsszedelgő* mindenképpen gondolkodásra készíti olvasóját. Visszatérve a kritika elején fejtegetett problémához: bármennyire is igaz az, hogy magán a szövegen nem változtat annak referenciális vonatkozásainak ismerete, megátalkodott dekonstruktor legyen a talpán, aki Nyerges regénye olvastán nem teszi fel magának a kérdést, hogy vajon mi az, ami valóban megtörtént a műben elhangzottak közül, s mi az, ami nem? (*Noran Könyvesház Kiadó, Pécs, 2010*)

